

De kledingvoorziening in het staatsche leger

Levend in een tijd, waarin alles nauwkeurig gereguleerd is en waarin alle kleding en uitrusting verstrekt wordt uit centrale magazijnen, is het voor een 20ste eeuwse moeilijk om zich een voorstelling te maken van de wijze waarop de soldaat van het Staatsche leger in de 18e eeuw van kleding en uitrusting werd voorzien.

Reglementen en voorschriften omtrent de uniformering bestonden er nauwelijks. Wel werd reeds in 1681 en 1686 in een tweetal Ordres van Stadhouder Willem III vastgelegd hoe de aanschaffing en verstrekking van de kleding, enz. geregeld moest worden.

Het kwam hierop neer dat de kolonel van een regiment een aantal officieren delegeerde om met de kooplieden een contract aan te gaan omtrent de leverantie van de voor de kleding en uitrusting benodigde goederen.

De sollicitateur - een burger, die tegen een bepaald percentage vergoeding alle geldzaken voor het regiment regelde - moest er voor zorgen, dat de leverantie op tijd betaald werd.

De Prins eiste, dat de gebezigde stoffen van goede kwaliteit waren en dat geen onnodige kosten gemaakt werden om de kleding te verfraaien, zulks ten einde de gewone soldaten niet met kortingen op de soldij te belasten.

Verder werd bepaald, dat de regimenten infanterie alle twee jaren in de maand mei nieuwe kleding zouden ontvangen, te beginnen met 1 mei 1686.

Er werd dus niets voorgeschreven omtrent de snit en de kleur van de uniformen. Dat werd dus geheel overgelaten aan de kolonels van de regimenten.

Een halve eeuw later was de toestand nog precies hetzelfde. Een reglement van 1734 bepaalde dat een gewone infanterist en artillerist om de 2 jaar zou voorzien worden van: Een rok, een broek en een kamizool van karsaai, met baai gevoerd. Twee hoeden, twee paar kousen, een paar handschoenen, twee dassen en een nesteling (nestel) op de schouders.

Een soldaat van de Hollandsche Gardes te Voet werd iets luxueuzer gekleed, nl. met een lakense rok, met baai gevoerd, een kamizool en twee broeken, eveneens van laken, met linnen gevoerd.

Twee hoeden, één met fijn koord, de ander met ordinaar boord, twee paar kousen, vier dassen en een paar handschoenen.

Bij de ruitery ontving de man o.a. nog om de zes jaar een mantel, een schabrak en een paar holsterkappen.

Tot 1752 was de keuze van de kleur van de uniformen nog steeds aan de kolonels overgelaten.

In bovengenoemd jaar werd nu bepaald, dat de zg. Nationale Infanterie en de Regimenten Zwitsers in het blauw gekleed moesten worden. Alleen de Schotse regimenten behielden hun rode kleding.

In het Reglement en Generaale Ordres voor de Regimenten Infanterie van den Staat van 1772 worden verschillende zaken, hoewel lang niet alles, nader geregeld.

Aan alle onderofficieren, tamboers, pijpers en gemenen zouden alle twee jaren nieuwe monteringen gegeven worden, nl. een rok, twee kamizolen, twee broeken, twee hoeden, twee paar kousen, twee halsdassen met vier witte streepjes linnen om boven aan de dassen genaaid te worden, en een sabelkwast.

Het eerste jaar werd de nieuwe rok, een kamizool zonder mouwen verstrekt.

De achterpanden van deze laatste waren gemaakt van de oude kamizolen, opdat in het tweede jaar dat de montering gedragen werd, een dergelijk kamizool gegeven kon worden.

Verder werd nog een broek, een hoed, een paar kousen, een halsdas met twee witte linnen streepjes en een sabelkwast verstrekt.

In het tweede jaar werd de rest van bovengenoemde artikelen uitgegeven.

De kleding moest in de maand mei uitgedeeld worden, opdat deze voor het eerst gedragen zou worden bij de revue of inspectie, die na afloop van de voorjaarsexcercitiën gehouden werd.

De bepalingen omtrent de basiskleur van de uniformen uit 1752 werd nu opnieuw gegeven, doch de kleur van de uitmontering en verdere details werden nog steeds aan de kolonel van het regiment overgelaten. Alleen mocht deze daarin geen veranderingen aanbrengen zonder toestemming van de Stadhouder.

De voor de nieuwe monteringen benodigde stoffen moesten vroegtijdig gekozen en besteld worden. Daarmee werden per regiment twee commissarissen-hoofdofficier of -kapiteins aangewezen. Zij moesten de stalen van het laken, karsaai, baai, linnen, enz. en monsters van hoeden en kousen uitzoeken en deze ter goedkeuring aan de chef van het regiment, of indien deze zich buitenslands bevond, aan de kolonel-commandant voorleggen. De goederen moesten, zo mogelijk, vervaardigd zijn in de provincie, waarop het regiment was gerepartiëerd. De goederen moesten uiterlijk de laatste oktober geleverd zijn. Dan moesten zij nauwkeurig worden vergeleken met de van een lakstempel voorziene stalen, niet alleen door de commissarissen, maar tevens door twee kleermakersbazen of andere deskundige en betrouwbare lieden.

Alle monteringen moesten, zo mogelijk, door één en dezelfde kleermaker worden aangemeten en gesneden om een volkomen gelijkheid daarin te verkrijgen.

Alle bij een bataljon of regiment vervaardigde uniformen moesten door de commanderende officier nagezien worden of zij conform het gegeven regimentsmodel gemaakt waren. Er was dus hier al sprake van een soort standmodel, dat alleen voor dat regiment gold.

Het klein-equipement.

Behalve de hierboven genoemde kledingstukken ontvingen de korporaals en minderen nog een zgn. 'klein-equipement', bestaande uit: 3 hemden, 2 paar schoenen, twee paar zwarte en twee paar witte guêtres of slobkousen, 2 paar linnen knie- of stevelmanchetten, een grijslinnen kiel, een slaapmuts, een paar blauwe handschoenen met vingers, een poederzak, een wijde en een nette kam, drie borstels en een paar kleine schoengespens . . . Een musketier kreeg daarboven nog een staartlint van zwart floret (soort zijde).

In het Reglement zijn nog talrijke bepalingen opgenomen betreffende de eisen, waaraan deze goederen moesten voldoen. Nader op deze details ingaan zou dit artikel onnodig lang maken. Hoewel er niet voor alles een algemeen model was vastgesteld, moesten verschillende uitrustingsstukken en wapens toch conform zijn aan het model, dat bij het Regiment Hollandsche Gardes te Voet in gebruik was. Voor de rest werd alles binnen het regiment of bataljon geregeld.

Dat bij de andere legeronderdelen dezelfde procedure gevolgd werd, blijkt uit enkele notities in de orderboeken van het Regiment Cavalerie van den Luitenant-generaal, Graaf van Rechteren, dat in 1777 in Utrecht in garnizoen lag.

(15 oktober 1777). 'De Ritmeester De Mestrel, als commissaris over de Kleedinge der vier Overijsselsche compagnieën wordt hiermede gechargeert de handschoenen en pallasquasten te bestellen volgens gegeven model voor de 4 compagnieën, dewelke in de aanstaande maand april aan de compagnieën moeten worden afgeleverd'.

(18 oktober). 'Bij de compagnieën zal men zorg dragen, dat ten eersten het ontvangen monteringslaeken gekrompen wordt na alvorens de selfkant te hebben geabsolveert.'

‘De Kleermaker Zwilders sal soodra maar mogelijk een model monteering en mantel vervaardigen, die op de parade sal moeten vertoond worden.’

(28 oktober). ‘De Kleermaker Zwildens sal weeks en wel des Sondaags, op de parade gehouden zijn aan de Commandeerend Officier van het Regiment te vertoonen 15 stuks monteeringen en mantels. Daartoe wordt gepermitteerd aan de luyden der Compagnieën, die genegen zijn tot die arbeid, om haar dienst te mogen besteeden.’

De hieronder volgende brief levert ook weer het bewijs dat alle details betreffende de uniformering binnen het korps door de regimentscommandant geregeld werden en dat er wel degelijk reeds standmodellen waren, die echter uitsluitend voor het onderhavige regiment uitgegeven waren.

S'Haage den 14e November 1792 Wel Edele Gestrenge Heer, Overmits het Regiment Artilleristen in het aanstaande voorjaar moet worden gekleed zo laate ik deezen dienen tot Informatie. Dat bij die gelegenheid de hier volgende kleine veranderingen zullen worden geobserveerd, zo als uit de hierbij gevoegde Model-Stukken te zien is.

1e. Dat de mode Halskraagen circa 2 ½ Duim hoog met een wit koordje zullen worden omboord.

2e. De Roks-kleppen van agteren gevoerd met blauw Carsaay om dat overgeslaagen moeten kunnen worden; zullen met drie haaken en mogen uitwijzen het Model voorzien zijn, om toegehaakt te kunnen worden.

3e. Wijst de Model-Mouw aan hoedaanig met zijn mode opslag gemaakt zal worden.

4e. Zo als de Roode Lakensche met wit koord omboorde Schouder-Lus aanduid hoedaanig deselven worden moet, en de blauwe zal remplaceeren.

5e. De Hartjes aan de binnenkant der Roks-Slippen zullen van blauw Carsaay zijn, en met wit koon omzet worden, gelijk het model.

En zijn à gouverne deeze Model-Stukken gemaakt voor een Man van vijff voet, agt Duim. 6e.

De Houden der Bombardiërs, Corporaals en Gemeene zullen met witte Panachen voorsim worden, exact overeenkomstig het Model. En die der Officieren meede met witte Panachen met een zwarten Top conform het Model. En zullen generalijk alle de Monteering Houden zo van Officieren en Gemeene nauwkeurig zo wel in Groote als in Troussure conform moeten weezen aan de Modellen, die bij de Leverantie zullen worden gesonden.

N.B. De Officieren Monteeringen ondergaan weijders geene veranderinge als die dewelke bij de Model Halskragen, Mouwopslagen en Roks-Kleppen voor de Canoniers werd aangeduid. Aangezien Benige Officieren ongelijk meerder Stoffagié eischen als tot een compleete Monteering noodig is, zo zullen de Capiteins boven tot het benoodigde tot een Compleete Monteering op hunne Leveranciers Rekening niet meerder behoeven te dulden

Ik hebbe de Eer met alle achtinge te zijn

Wel Edele Gestrenge Heer

Uw Wel .Ed. Gestr. zeer ootmoedigen Dienaar

L s, was geteekend B. E. Paravicini de Capelli, coll.

Aan de Heer Majoor Hasse, te Nijmegen voor de aldaar in Guarnisoen houdende Compagnie Artilleristen van den Lieut. Collonel Piekhart.

De meest uitgebreide informatie over de gang van zaken vindt men in het volgende document, betreffende de kleding van een der nieuw opgerichte compagnieën Rijdende Artillerie in het jaar 1794. (fig. 1)

Van zijden van wagtmeester Pistor uit commissie van Capitein aan de Benen en den Snijder A. D. Bahr aan de andere, is heeden den volgenden accoord gesloten.

Art. 1.

Den snijder zal volgens dat hem gegeven model de monteeringen van de Compagnie Rijdende Artillerie van den Capitein B. D. Verschuer maaken, de naaden goed naayen, de knoopsgaaten wel maaken alsmede de Knoopen wel aanzetten, waar bij geen lassen in de monteering of camisool zullen worden goed gedaan, nog waar een laslaag teegen den naat ingezet is, echter kan een stuk agter in den broek gelast worden, als het maar niet buyten de monteering komt, en de groote van drie duym niet overklimt.

2

De Stoffagie zal hem Snijder of met heele Stukken of perceelen worden toegezonden, zal hij Snijder bij 20 pakken monteeringen mate reekening van de Stoffagie doen gehouden zijn.

3.

Zoodra de Compagnie nieuw gekleed word, zal de maat genomen worden van 20 tot 20 man aan het huys van den Commandeerenden Officier van de Compagnie.

4.

En deeze 20 pakken monteeringen vervaardigt zijnde zal hij aannemen daarvan kennis geven, waar deeze 20 pakken door 2 Commissarissen van de Compagnie zullen worden geïnspecteert, en sal hetgeene van wat zal worden afgekeurt, zal weezen voor reekening van den Snijder als het afgekeurde Stuk niet kan worden verpast aan een grooter of kleynder man van de Compagnie.

5.

De kleermaker zal geen maat van monteeringen moogen neemen, nog ouden monteeringen mogen verstellen of kosten op de Compagnies reekening brengen zonder een schriftelijke order van de Compagnie, waarbij van zelfs spreekt, dat als een Onderofficier, Corporaal of Gemeene iets voor zijn eigen reekening wil laaken maken, zulks hem vrij staat om te doen.

6.

De snijder zal exact contra-boekhouden van alle stoffagieën, die hij van de Compagnie zal ontvangen om alle abuyzen voor te koorren.

7.

Twee daagen voor den vervalddag der zes veeeken zal hij Snijder zijne reekening ingeeven van zijn verdienden werkbonden, als ook de verbruikten stoffagieën.

8.

Verbind hij aannemer zig ieder man Corporaal of canonnier groot of klein in malkander gereekent te kleeden uit 5 ½ Elle Blauw

- 2 - Geel Carsaay voor een pak
- 4 ½ - Ronden baay
- 1/8 - Ponceau laaken
- 1/8 - blauw laaken
- 13 - vlaams linnen
- 13 - rood passepoil
- 2 - wit
- 13 - groote knopen
- 23 - kleine knopen
- 13 - kleine knopen voor het Kamisool

8 - dito voor de Broek
3/8 - lood blauw kemelshaar
1/19 - rood dito
1/8 - lood geel dito
2 ½ -naaygaaren
1 Elle linnen
1 Quast voor het epaulet
Alles voor een vol pak gerekend.

9.

Zal hij Snijder ontfangen voor maakloon van een Rok, Camisool en Broek twee Gulden twaalf Stuyvers.

Voor een enkeld Camisool Elf Stuyvers Voor een enkelden Broek ook Elf Stuyvers Voor een kiddel (kiel) Tien Stuyvers, waarbij hij aanneemer de Knoopen moet fourneeren Voor een overbroek ook fourneeren de beenen knoopen,

Twaalf Stuyvers.

Voor een mantel Vijftien Stuyvers.

Voor een stalmut, daartoe fourneerende de pluym, Vier Stuyvers. Voor een paardendeeken met letteren en nummeren, Drie Stuyvers.

10.

Verbind zig den proprietair volgens voorstaanden prijs om alles ses weeken de reekening met de daar bij gevoegde schriftelijke autoritsatieën tot het in die ses weeken gemaakte Snijder acuut te voldoen in zoover dezefve zal goedgekeurd zijn.

11.

Betreffende de 6 wagtmeesters, quartiermeester en gefreyte corporaal monteeringen, alsmeede die van den Trompetter zal hij aanneemen voor elk dier monteeringen voor maakloon ontfangen te weeken van Rok, Broek en Camisool drie Guldens tien Stuyvers vermits dezelve in alles naar genoegen van de Heeren Commissarissen vervaardigt zijn en van den onderofficiers-overrok twee Gulden tien Stuyvers.

Art. 12.

En zal hij Snijder voor een onderofficiersmonteering ontfangen:

2 ½ Elle Blauw

1- geel laaken voor een vol pak

3 ¾ - ronde baay

¾ - carsaay voor een agterpand

1/8 - rood laaken

13 – koord

8 - groote knoopen tot een rok

5 - dito tot een broek

22 - kleine knoopen tot den rok 13 - dito tot het camisool

8 - dito tot de broek

3 - Ellen Hilversom tot de Broek

2 - Bommasijn voor de mauwen

½ - Elle linnen voor de zakken

Actum Utrecht den 23 November 1794

w.g. B. D. Verschueren
Capitein.

Dit interessante, zij het hier en daar wel eens moeilijk te begrijpen, document geeft ons een duidelijk inzicht in de ingewikkelde procedure, waarbij de uniformkleding tot stand kwam. Het is overduidelijk, dat de snijder hier geen vette stukken uit kon snijden. Integendeel, hij moest er terdege voor zorgen dat hij tegen een karige beloning prima werk leverde. Al hetgeen afgekeurd werd, kwam voor zijn rekening en de militaire autoriteiten hadden een groot aantal mogelijkheden om een snelle en goede aflevering van de uniformen te waarborgen.

Tevens vinden wij in dit contract allerlei gegevens over de uniformering, die nergens anders in een reglement zijn vastgelegd.

In de eerste plaats zijn daar de hoeveelheden van de stoffen, die voor de vervaardiging van de kleding nodig waren. De 5 ½ el blauw carsaai zijn ongetwijfeld bestemd voor de rok en het vest, mogelijk nog voor de stalmuts. Voor een mantel is deze hoeveelheid beslist niet toereikend.

De 2 el geel carsaai kan voor de broek zijn; de rode baai voor de voering van de rok en misschien ook nog voor die van het camisool.

Het ponceaurood laken is voor de kraag en de opslagen; het blauwe laken geeft even een moeilijkheid. Het is te veel voor de opslagpatten alleen. Mogelijk zijn de borstkleppen aan de voorzijde van blauw laken met aan de achterzijde blauw carsaai.

De grote hoeveelheid; 13 ellen, vlaams linnen is in de eerste plaats bestemd tot de voering van de broek, voor de voering van de mouwen en voor de zakken. De rest zou dan kunnen zijn voor de kiel- een ruim kledingstuk, dat tot aan de knieën reikte - en waarvoor dus vrij veel stof nodig was.

De 2 ellen witte passepoil was bestemd voor de witte biezen om de kraag, om de schouderlap van de epaulet en om de hartjes op de panden. De rode passepoil was voor de biezen om de borst- en zakkleppen, om de opslagpatten en om het camisool.

De 13 grote knopen zou men aldus kunnen verdelen: 8 op de rok, nl. 3 op elke zakklep en twee onder de borstkleppen op het linkervoorpand; 5 op de broek en wel 2 achter op de broeksband en 3 vóór, nl. 2 om de klep vast te maken en tevens voor het bevestigen van de broeksdraagbanden, die op de rug gekruist aan de 2 knopen achter vastgemaakt werden. De laatste grote knoop was bestemd om de broekband van voren te sluiten. De 8 kleine knopen op de broek waren bestemd om deze bij de knieën te sluiten, 4 op elke zijnaad.

De 23 kleine knopen op de rok waren te verdelen in twee maal 7 op de borstkleppen, twee maal 4 op de opslagpatten en één op de schouder om de epaulet vast te zetten.

De lijst van de benodigde stoffen voor de montering van de onderofficieren, enz. is op enkele punten meer gedetailleerd. Dit geldt voor de knopen en voor de voering, te weten 'hilversom' - een soort linnen - voor de voering van de broek en 'bommasijn' (bombazijn) voor de mouwen.

In sommige opzichten ziet men belangrijke verschillen met de hoeveelheden, die bestemd waren voor de manschappen. Zo is er slechts 2 ½ ellen blauw en 1 el geel laken nodig voor een 'vol pak', hetgeen slechts te verklaren is als men aanneemt, dat het laken dubbel zo breed is als het carsaai. Verder is de ¾ el carsaai 'voor een achterpand' zeer vreemd. Het zou kunnen slaan op de binnenzijde van de rokspanden, beneden de taille. Immers, telt men dit carsaai op bij de 3 ¾ el rood baai, dan krijgt men een even grote hoeveelheid als van het baai, dat voor de voering van de manschappen-rok nodig is.

Het koord is kennelijk bestemd voor de biezen, even veel als de hoeveelheid rode passepoil voor de montering van de manschappen.

Jammer genoeg is in de lijsten van de `stoffagiën' niets te vinden, dat zou kunnen wijzen op distinctieven voor de onderofficieren, korporaals en trompetters.